

van '43, kijkt men naar alle concentratiekampen tezamen, steeds duidelijker af. Daar waren in de maand augustus '42 op een totaal van honderdvijftienduizend ingeschreven gevangenen twaalfduizenttweehonderd gestorven (bijna 11%) – in de maand augustus '43 stierven er vierduizendzevenhonderd op een totaal van tweehonderdvier-en-twintigduizend (ruim 2%). Een groot deel van de gevangenen was dwangarbeider geworden ten dienste van de Duitse oorlogsindustrie. Zij werkten òf ten bate van de omstreeks veertig SS-ondernemingen (ondernemingen welke beheer was samengevat in het in Oranienburg bij Berlijn gevestigde *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* waaronder ook de 'officiële' concentratiekampen ressorteerden) òf ten bate van talloze particuliere Duitse ondernemingen; men schat dat uiteindelijk in de concentratiekampen van alle gevangenen (vijfhonderdvier-en-twintigduizend in augustus '44, zevenhonderdvijftigduizend in januari '45) vijftigduizend werkzaam zijn geweest voor SS-ondernemingen, vierhonderdvijftigduizend voor particuliere.

Zo werden, om een enkel voorbeeld te geven, in het bij Auschwitz gelegen plaatsje Monowitz in opdracht van het *IG Farben*-concern ook door gevangenen uit Auschwitz-Birkenau grote fabrieken gebouwd voor de productie van kunstrubber en synthetische benzine alsmede een elektrische centrale en werd in '44 meer dan een derde van de vliegtuigproductie van de Messerschmitt-fabrieken vervaardigd door gevangenen uit de concentratiekampen Flossenbürg en Mauthausen. Van belang was ook dat in '43, toen Hitler had besloten, de productie van V-wapens prioriteit te geven, Himmler de toezegging had gedaan dat talrijke onderdelen vervaardigd zouden worden door concentratiekamp-gevangenen en dat dezen ook voor de assemblage van de nieuwe wapens zouden zorgen – al die arbeid zou, met het oog op het Geallieerde luchtoffensief, plaatsvinden in onderaardse tunnels; nieuwe tunnels werden toen uitgehakt door tienduizenden gevangenen van Mauthausen en een bestaand tunnelcomplex werd uitgebreid in de Harz; hier ontstond een nieuw concentratiekamp-complex: *Mittelbau*, door de gevangenen 'Dora' genoemd (wij zullen verder die tweede naam gebruiken), waarheen in totaal ca. zestigduizend gevangenen zijn overgebracht.

Uit de uitbreiding van het aantal gevangenen, maar vooral ook uit het feit dat zij in honderden, buiten de concentratiekampen gelegen bedrijven moesten zwoegen, was voortgevloeid dat meer en meer gevangenen uit de 'hoofdkampen' waren ondergebracht in soms ver daarvan verwijderde z.g. *Aussenkommandos*. Eind '42 waren er in totaal 56 van die *Aussenkommandos* geweest – vóór eind '44 kwamen er 718 bij en in de